

ДРУГИ СРПСКИ УСТАНАК

Други српски устанак је део ширег историјског процеса који се у историјској науци назива ратни део српске револуције. То је раздобље од 1804. до 1815. године у којем разликујемо: Први српски устанак (1804-1813), Хаџи Проданову буну (1814) и Други српски устанак (1815).

Први српски устанак

На почетку 19. века српски народ није имао самосталну државу и живео је у саставу Османског и Хабзбуршког царства. Граница између те две државе протезала се дуж Саве и Дунава. Положај српског народа под влашћу Турака био је изузетно тежак. Осим што су морали да плаћају разне феудалне обавезе турској држави и феудалцима (спахијама) попут харача, чибука, главнице, свадбарине, Србима су била угрожена имовинска права, право на живот и част. Прилике су се још више погоршале 1801. године када су власт на територији Београдског пашалука узрупирале дахије, одметници од централне турске власти. Четворица дахија Аганлија, Кучук Алија, Мула Јусуф и Фочић Мехмед ага поделили су између себе власт и пашалуку. У сваку нахију поставили су своје помоћнике кабадахије, што значи мале дахије, а по селима поставили су субаше. Дахијска **страховлада и терор** утицали су на то да се убрзају припреме за почетак устанка. Да би спречили избијање устанка дахије су у јануару 1804. године организовали такозвану сечу кнезова у којој је убијено око седамдесет виђенијих Срба, међу њима Хаџи Рувим, Алекса Ненадовић, кнез Станоје из Зеока и многи други. На збору у Орашцу, на Сретење 1804. године, 2/14. фебруара 1804. године по новом календару, виђенији људи Шумадије одлучили су покрену борбу против дахија. За предводника устанка изабран је угледни домаћин и трговац Ђорђе Петровић Карађорђе.

За време Првог српског устанака започет је процес обнове српске државе. Устаници су до лета 1804 године протерали дахије и очистили већи део Београдског пашалука од турске власти. Победом на Иванковицу 1805. године упустили су се у отворену борбу против османске државе и војске и донели су прве прописе о успостављању централне и локалне власти, судовима и школама. Наредне, 1806. године устаници су у два велика битка поново савладали турски царску војску, најпре на Мишару, а потом на Делиграду, а крајем 1806. и почетком 1807. године ослободили су београдску варош и београдску тврђаву. Последње турске војне посаде протеране су у пролеће 1807. из Шапца и Ужица. Те победе подигле су самопоуздање устаничке војске и вођства. Борба против Турака проширила се на нахије изван Београдског пашалука, а устаници су се заносили мишљу да је могућа обнова државе у границама које је имала у средњем веку. Када су се устаници одазвали позиву Русије, која је крајем 1806. године започела рат против Османског царства, да заједно ратују против Турака, чинило се да је близу час „васкрса државе српске“. Међутим, ратна срећа била је променљива. Године 1809. устаници су претрпели страховит пораз на Чегру код Ниша, после чега је турска војска запосела источну Србију. Ипак, Турци су се због наступајуће зиме, али и због тога што су устаници консолидовали

своје војне редове повукли из Србије. Година 1810. је последња година у којој су устаници имали ратних успеха. Наиме, они су поново, сада у савезништву са руском војском савладали Турке у биткама на Варварину на Западној Морави и на Тичарском пољу код Лознице. Повлачење Руског царства из рата против Турка 1812. године битно је утицало на судбину Првог српског устанка. Миром у Букурешту који је потписан у мају 1812. године између Русије и Порте, турска влада се обавезала на давање амнестије побуњеним Србима, на давање широког степена аутономије, али, такође, омогућено је турској војсци да се поврати у утврђене градове Београд, Шабац, Смедерево, Ужице и Кладово које су устаници држали под својом управом. Карађорђе и устаничко вођство нису могли да прихвате да се Турци врате у Србију и покушали су да одуговлачењем преговора добију на времену. У пролеће 1813. османска војска под командом великог везира Хуршид-паше напала је Србију из три правца: Видина, Ниша и Босне.

Србија 1813. године

Турско поковавање Србије у јесен 1813. године било је изузетно сурово. Против Срба-неверника вођен је свети рат, чиме су Срби у време турске офанзиве 1813. године стављени ван закона. Карађорђе и устаничко вођство су пред надмоћном турском силом пребегли у Аустрију. Велики везир Хуршид-паша када је стигао у Београд крајем октобра прогласио је општу амнестију, изузимајући из ње избегле устаничке вође. За београдског везира је постављен Сулејман-паша Скопљак, потурчењак из Херцеговине, који је народ оптеретио тешким кулуком. Срби су морали да попрваљају тврђаве, снабдевају турску војску храном и огревом и да при томе, плаћају изузетно високе финансијске намете. Тако је на пример, харач 1813/14. године (обавеза коју су плаћали сви Срби од седме до осамдесете године живота) износио 13 гроша, чевроструко више него што се плаћао до 1804. године.

Српски народ је био обезглављен, јер су готово све устаничке старешине и кнезови напустили Србију. Многи су спас пронашли бекством у суседну Аустрију, а онима који нису могли да се домогну аустријске границе, једини спас су биле планине, где су у збеговима, углавном по пећинама склонили најнужије покућство. Најистакнутији устанички командант који је остао у Србији у време слома Првог српског устанка био је Милош Обреновић.

Милош Обреновић, вођа Другог српског устанка, кнез Србије (Средња Добриња, Ужичка нахија, 1783 - Београд, 1860) Рођен је у Ужичкој нахији. Отац му се звао Теодор, а мајка Вишња. После очеве смрти 1802. године Милош је из Средње Добриње прешао у Брусницу у Рудничку нахију код полубрата Милана Обреновића, угледног трговаца стоком. Из захвалности према брату, узео је презиме Милановог оца-Обреновић. Од избијања Првог српског устанка ратовао је заједно са братом, војводом и командантом Миланом Обреновићем. Учествовао је у ослобођењу Београда 1806. и Ужица 1807. где је тешко рањен. После Миланове смрти у Букурешту 1810. постављен је за војводу Ужичке и Рудничке нахије. У лето 1813. командовао је устаничком војском на дринском ратишту и учествовао у борбама око Лознице, Лешнице и на Засавици. После слома Првог српског устанка остао у Србији. У Брусници се предао турском заповеднику Али-аги Серчесми, који га је именовао за обор кнеза Рудничке нахије. Заједно са Турцима учествовао је у гушењу Хаџи-Проданове буне у септембру 1814. На сабору у Такову 23. априла 1815. изабран је за вођа Другог српског устанка. Учествовао је у свим биткама у Другом српском устанку: на Љубићу, Палежу, Пожаревцу, Карановцу и Дубљу. После 1815. године постепено је учвршћивао власт, тако што се обрачунавао са отвореним и потенцијалним политичким противницима као што су били Петар Николајевић Молер, Павле Цукић, архимандрит Мелентије Никшић и Сима Марковић и сам Карађорђе, који је убијен 1817. у Радовањском лугу. Од почетка владавине руководио је спољном политиком Србије. Дипломатским напорима и уз помоћ Русије најзаслужнији је за то што је Србија 1830. године призната као аутономна кнежевина и што су Србији 1833. признате границе из времена Првог српског устанка. Под притиском опозиције абдицирао је 1839. године. Од 1839. до 1859. године живео је на својим добрима у Влашкој, боравио је у Бечу и путовао по Европи. Светоандрејска скупштина прогласила га је 23. децембра 1858. за кнеза Србије, а у Београду је тријумфално дочекан 6. фебруара 1859. Умро је у конаку у Топчидеру 26. септембра 1859. године и сахрањен је у Саборној цркви у Београду.

Пошто су 1813. године покорили Србију, Турци су настојали да успоставе поредак какав је важио до 1801. године, односно онакав поредак какав је био пре него што су дахије узурпирале власт. Турска војска се повратила у утврђене градове, успостављен је турски судски и порески систем, а као уступак према Србима може се сматрати то што су у нахијама именоване старешине, такозвани нахијски кнезови. Један од првих постављених нахијских кнезова био је Милош Обреновић који је постављен за обор кнеза Рудничке нахије. Већ у јулу 1814. године Милош Обреновић је баш-кнез Крагујевачке, Рудничке и Чачанске нахије. Поред Милоша Обреновића, Турци су бившег хајдука и устаничког старешину Станоја Главаша поставили за чувара Цариградског друма, односно кр-сердара. Један од нижих устаничких старешина који се, такође, предао Турцима био је Хаџи Продан Глигоријевић, који је у време Првог српског устанка ратовао у Старом Влаху-данашња територија између Ужица и Новог Пазара- и који се после пропасти Устанка с породицом населио у Чачанској нахији.

Хаџи Проданова буна 1814. године

Хаџи Продан Глигојевић је предводник буне која је избила крајем септембра 1814. (по новом календару) у Чачанској нахији. Буна је избила без посебне припреме и плана. Наиме, игуман манастира Трнавe Пајсије и Михаило Глигоријевић (брат Хаџи Проданов) опљчкали су турске војнике и чиновнике који су били у служби турског команданта Чачка (муселима) Латиф-аге и заточили их у манастиру Трнавe. О свом поступку обавестили су Хаџи Продана и Милоша Обреновића кога су молили да преузме вођство буне. Када је Хаџи Продан стигао у Трnavу затекао је око двеста људи спремних на устанак. Милош Обреновић сазнавши са буну, поручио је да буна без одређеног плана, у јесење време, може довести само до великих жртава и тражио да се народ што пре смири. О избијању буне Милош Обреновић је обавестио београдског везира Сулејман-пашу Скопљака и рудничког муселима Ашим-бега са којим је почео припреме за гушење буне. Упркос Милошевом противљењу, буна се брзо распламсала у Чачанској, Јагодинској и Крагујевачкој нахији. На чело буне стао је Хаџи Продан Глигоријевић. Међутим, после почетног замаха, буна је брзо почела да сплашњава. Код Кнића у Крагујевачкој нахији одиграо се последњи већи сукоб српских побуњеника и Турака са којима су били Срби које је предводио Милош Обреновић. После тога Хаџи-Продан је са својом браћом и малобројном пратњом прешао у Аустрију у ноћи између 18. и 19. октобра 1814. године. Непосредна последица Хаџи Проданове буне јесу невиђене турске репресалије. Прве српске жртве пале су крајем октобра 1814. године. Игуман Трнавe Пајсије и око двадесет других заробљеника спроведени су у Београд где су сурово кажњени набијањем на колац. Техаја паша, најважнији чиновник у турској локалној администрацији који је учествовао у гушењу буне тријумфално је ушао у Београд 24. новембра 1814. године водећи у ланцима 95 заробљених Срба.

После гушења Хаџи Проданове буне међу Србима у Београдском пашалуку завладао је страх појачан гласинама како Турци намеравају да истребе мушко становништво, а жене и децу да одведу у ропство. Београдски

везир Сулејман паша Скопљак је у Београду у присуству Милоша Обреновића и виђенијих кнезова импровизовао суђење. Крајем новембра 1814. у присуству српских кнезова посечен је кнез Никола Вукићевић. Највећи талас егзекуција десио се између 23. и 27. јануара 1815. у Београду када су погубљени сви заточеници који су доведени у београдске затворе.

Глигоријевић Хаџи Продан, трговац, старовлашки војвода, предводник буне 1814. (Сјеница, око 1780-Хотин, Бесарабија, октобар 1826.) Рођен је у Сјеници. Отац му се звао Глигор по којем је добио презиме. До Првог српског устанка успешно се бавио трговином, па је и посетио Христов гроб у Јерусалиму због чега је свом презимену додао *Хаџи*. Учествовао је у Првом српском устанку и добио је чин војводе. У време слома Првог српског устанка склонио се на планину Мучањ, одакле је, месец дана после Карађорђевог бекства у Аустрију, пружао Турцима отпор. Био је вођа буне 1814. која је у народној традицији и историографији названа по њему-*Хаџи-Проданова буна*. Увидевши да буна нема изгледа на успех почетком октобра 1814. прешао је у Аустрију, а потом у Русију, где је и преминуо 1826. године.

Припреме и почетак Другог српског устанка

У Србији је после угушења Хаџи-Проданове буне, услед великих новачних намета, кулука и драстичних мера које су Турци предузели, настало велико незадовољство које је врхунац достигло у зиму 1815. године. Београдски везир Сулејман-паша Скопљак је намеравао да постепено ликвидира све утицајније људе у српском народу. Бивши хајдучки харамбаша и устанички старешина Станоје Главаш, иако није учествовао у Хаџи Продановој буни, убијен је у фебруару 1815. године. У циљу спречавања новог устанка, наводно ради договора око кулука за обнову београдске тврђаве, везир је у Београд позвао све нахијске кнезове. Међу првима позиву се одазвао Милош Обреновић, кога је везир, пошто је осталим старешинама дозволио да се врате својим кућама, задржао код себе. Тако је најутцајнији српски народни првак постао турски талац. Међутим, без обзира на то, крајем фебруара и почетком марта 1815. године започете су припреме за покретање Другог српског устанка. Виђенији народни прваци Рудничке, Београдске, Крагујевачке и Ваљевске нахије, а реч је о трговцима, свештеницима, народним старешинама и кметовима тајно су се састали најпре у *Рудовцима*, селу на граници Ваљевске, Рудничке и Београдске нахије, а недуго затим у *Вреоцима*. Састаницима су присуствовали Лазар Мутап, Арсеније Лома, Милић Дринчић из Рудничке нахије, Милутин Гарашанин из Београдске, Авакум, игуман Боговађе и други и тада је договорено да се народ на устанак покрене чим Милош Обреновић успе да изађе из турског заточеништва.

Дотле у Београду Милош Обреновић је размишљао само на то како да се ослободи талачког положаја. У свом науму послужио се лукавством.

Замолио је свог познаника турског старешину у Рудничкој нахији да овај тражи од београдског везира Сулејман-паше да пусти Милоша на слободу како би се уз његову помоћ лакше и брже сакупио новац од народа. Везир, лаком на новац, пустио је Милоша коме су чим је дошао кући у Горњу Црнућу саопштене одлуке са састанка у Рудовицима и Вреоцима. Агитација за покретање устанка из безбедоносних разлога ограничила се на Рудничку, Чачанску и Крагујевачку нахију. Милошеви повереници посвећени у припреме устанка били су Мелентије Павловић, архимандрит Враћевшнице, Јован Добрача и Сима Милосављевић Паштрмац, Арсеније Лома, Лазар Мутап, Тома Вучић Перишић и грузански трговац Петар Топаловић. Ратни план предвиђао је да се насеље и утврђење Рудник најпре заузму, за шта је био задужен Арсеније Лома. За опсаду и заузимање Чачка одређен је Лазар Мутап, док је Петар Топаловић требало да чува прилазе Крагујевцу.

Други српски устанак и поред свих припрема, ипак, почео је спонтано. Арсеније Лома руководећи се првобитним планом на Цветни четвртак 20. априла 1820. године растерао је Турке који су скупљали харач у Јасеници. Два дана касније, на Лазареву суботу, Јован Обреновић, брат Милоша Обреновића, Симо Паштрмац и Благоје Томић из Кнића у селу Коњуши у Грузи убили су турског порезника. То је био знак да Милош Обреновић одлучније крене у акцију. Почетак Другог српског устанка званично је објављен у Такову 11. априла по старом календару, односно 23. априла по новом календару 1815. године. Тог дана биле су Цвети, верски празник и народни сабор у Такову, где су се окупили виђенији људи Рудничке и Чачанске нахије. Окупљени народни прваци замолили су Милоша Обреновића да се прихвати вођства устанка, наводећи да је народу дозлогрдило турска страховлада. Обреновић је обавестио окупљени народ о тешкоћама које им предстоје, о турској војној снази и исцрпљености српског народа да се дуго носи са надмоћним непријатељем. Ипак, прихватио је старешинство под условом да му сви буду верни и послушни. Из Такова Милош се вратио кући у Црнућу где се дуго колебао да ли је право време да се крене у рат. После дужег премишљања, обукао је војводско одело, припасао сребрно оружје, развио устанички барјак и предао га свом посланом Сими Паштрмцу, а народу је изговорио чувене речи: „Ево мене, а ето вама рата с Турцима.“ Истог дана обавестио је старешине у другим крајевима Србије да поведу народ у рат против Турака.

Збор у Такову

Са титулом *вожда* Милош Обреновић је предводио српски народ у Другом српском устанку.

Битке Другог српског устанка

Док су се Карађорђеви устаници борили против султанових одметника (дахија), чију је узурпацију власти у Београдском пашалуку прећутно одобравала турска влада, дотле су се устаници у Другом српском устанку од самог почетка борили против легалне турске власти, београдског везира Сулејман-паше Скопљака, а самим тим, и султана и целокупног Османског царства. Сазнавши за устанак, Порта (турска влада) је издала *ктил-ферман* (крвничку наредбу) којом је бунтовнике лишила свих права. Већ у мају 1815. године Порта је почела војне припреме за напад на Србију из правца Ниша и из правца Босне. За заповеднике војске постављени су румелијски валија Марашли Али-паша и новопостављени босански везир Хуршид-паша, онај исти који је, као велики везир, командовао нападом на Србију 1813. године. Под притиском Порте васељенски патријарх је бацио црквено проклетство на српске устанике. Стога је Милош Обреновић поставио јасан и околностима изнуђени ратни циљ: борба против суровог режима београдског везира Сулејман паше Скопљака, његова смена и успостављање праведнијег и сношљивијег поретка. Устаничком стратегијом нису предвиђени напади на утврђене градове Београд, Шабац, Ужице, Смедрево, већ протеривање Турака из села и вароши у којима су се налазиле мање војне посаде.

Средиште Другог српског устаника је територија Шумадије од планине Рудник на југу до реке Саве на северу.

Прва војна акција устаника била је усмерена на насеље Рудник на истоименој планини. Арсеније Лома је са војском из Качерске кнежине опсео Рудник, па пошто није успео на јуриш да га заузме започео преговоре о предају тог места већ 22. априла 1815. године. Турци су пристали на повлачње, па је Рудник заузет пре званичног почетка Другог српског устанка.

Арсеније Лома (Драгољ, око 1775 – Рудник, 1815) буљкбаша, качерски војвода. Уочи Првог српског устанка хајдуковао је у чети Станоја Главаша и активно је припремао Први српски устанак у Рудничкој нахији. Учествовао је на збору у Орашцу и у свим већим биткама на југозападном и западном фронту у Првом српском устанку. За војводу качерског постављен је почетком 1811. године. Од 1813. до 1815. са Лазаром Мутапом, Милићем Дринчићем налазио се у непосредној околини Милоша Обреновића. Учествовао је у припремама Другог српског устанка. Опколио је и ослободио насеље Рудник 22. априла 1815. али је дан касније смртно рањен.

Када је Сулејман-паша Скопљак сазнао да су устаници заузели Рудник, из Београда према Чачку упутио је снажан одред војске под вођством његовог *ћехаје* Имшир-паша. Код села Рудоваца тај турски одред поразио је војску под

командом Милоша Обреновића и наставио да се креће преко кроз Рудничку нахију према Чачку. Турци су пљачкали и робили становништво рудничких села, а слабашна устаничка војска се повлачила пред надмоћнијим непријатељем. Услед страха који је овладао међу устаницима Милош Обреновић је у једном тренутку остао сам са својим момцима. Снажну помоћ и охрабрење улио је Јован Добрача, грузански кнез који је дошао упомоћ са петсто Грузана и Милић Дриничић са око две стотине бораца, тако да је Милош имао солидну војну снагу. Имишир-паша је, међутим, наставио даље кретање према Чачку. Брат Милошев Јован Обреновић и Лазар Мутап који су под опсадом дражли Чачак, повинујући се Милошевом наређењу повукли су се и утврдили на брду Љубићу изнад Чачка. Покушај Турка из Ваљева да продру до Чачка, спречио је Милић Дринчић пошто их је поразио код села Дружетића.

Битка на Чачку је прва битка у Другом српском устанку. У народној традицији и старијој историографској литератури ова битка је позната и као **бој на Љубићу**. Битка је трајала од 6. маја до око 10. јуна 1815. године. Наиме, хехаја Имишир-паша када је са војском стигао у Чачак одмах је напао устаничке шанчеве на Љубићу, на левој обали Мораве. Јовану Обреновићу у Лазару Мутапу придружио се Милош Обреновић. Турски напад био је жесток. Сећајући се те битке кнез Милош је казивао: „Неки је имао пушку, а неки није, а и барута тако, и ко га је имао врло мало га је имао. Овде сам морао располагати и пушке и барут делити: ко је имао два пиштоља морао је један дати ономе ко нема. Овде су и по двојица из једне пушке пуцати морали.“ После дводнених турских жестоких напада и успеха Срба да их одбију, битка на Чачку постала је позициона. И устаничка и турска страна утврдили су се у рововима: Срби на врху брда, а Турци у подножју, поред Мораве. Искористивши ситуацију док су обе војске биле ушанчене, Милош Обреновић је код Чачка оставио брата Јована, Милића Дринчића и Јована Добрачу, па је с војском кренуо на Палеж, данашњи Обреновац. Заузимање Палежа било је изузетно важно за устанике због успостављања везе са емиграцијом у Аустрији и набавке наоружања и муниције. Турци, знајући колико је Палеж значајан за Србе, додатно су га утврдили шанчевима. Први устанички напад на Палеж Турци су лако одбили. Међутим, Милошевим доласком устаници су се ободрили, поново опколили Палеж и одсудно напали на турске шанчеве 9/21. маја 1815. године. Успех устаника у *бици на Палежу* био је потпун. То је била прва победа Срба у Другом српском устанку. У борби је погинуло око сто педест Турака, заплењна су два топа што је био велики успех, будући да устаници до тада нису имали артиљерију. При томе, ослобођен је пут Београд-Шабац и успостављена је непосредна веза са српском емиграцијом у Аустрији. Реч је о борцима и старешинама који су из Србије избегли 1813. године и који су после ове битке прешли у Србију. Међу њима и некадашње војводе Павле Цукић, Петар Молер, Стојан Чупић, Сима Катић, Сима Ненадовић, прота Никола Смиљанић, Милоје Тодоровић, Бојо Богићевић и други.

После ослобођења Палежа, Милош Обреновић се упутио према Ваљеву које је у међувремену опседао војвода Павле Цукић. Турских бораца било је око осамстотина и били су ушанчени око џамије поред Колубаре. Борбе око Ваљева трајале су неколико дана. Пошто су се устаници приближили турским шанчевима, а Турци видећи да Србе предводи Милош и да при томе имају

топове, разбежали су се ноћу између 28. и 29. маја 1815. Тако је Ваљево без веће борбе и жртава на српској страни ослобођено.

Почетком јуна 1815. године Турци су појачали напади на устаничке шанчеве на Љубићу. Устаници су успешно одбијали њихове нападе и штавише на левој обали Западне Мораве су подигли два шанца. Те шанчеве Турци су опколили 6. јуна и приморали устанике на повлачење. У тој борби, не желећи да напусти топове јуначки је погинуо један од највећих српских јунака Танаско Рајић.

Танаско Рајић (?-1815). Рођен је у рудничком селу Страгарима. Учествовао је у Првом српском устанку и био је Карађорђево барјкатар. Када је избио Други српски устанак, тада већ у зрелим годинама придружио се устаницима. У бици код Чачка 1815. командовао је шанцем у којем су били смештени топови. Када су Турци напали, а устаници почели да беже, Рајић је говорио: *Станте браћо, ако Бога знате! Шта се тако преплашили? Та из Турака тече крв, као и из нас. Зар ове топове остављате, од Бога не нашли? Знате ли колико смо муке препатилу, док топове не имасмо?*

Пред силином турског напада Милош Обреновић се повукао на Љубић. Настало је расуло у устаничким редовима, јер је у шанцу на врху Љубића било само око двеста устаника, од три хиљаде колико их је било на почетку битке. Записано је у историјским изворима да је у одсудним тренуцима битке, Милош Обреновић наредио архимандриту манастира Враћевшнице Мелентију Павловићу да лупа у добош који је успут нашао како би обзнанио устаницима који су се разбежали да се врате у шанац. Исход битке на Чачку одредила је случајност. Наиме, Васа Томић, устаник из грузанског села Кнића убио је турског заповедника, ђехају Имшир-пашу. После тога обезглављени Турци су напустили Чачак око 11. јуна, чиме се завршила ова битка која је била од пресудне важности за даљи ток Другог српског устанка.

Док су трајале борбе за Чачак, Турци су се учврстили у Карановцу, данашњем Краљеву, Крагујевцу, Баточини и Пожаревцу. Српска војска предвођена Милошем Обреновићем, после победе на Чачку кренула је на Пожаревац. Турци из Крагујевца и Баточине су се повукли пред устаничком војском. У Пожаревачкој нахији Милошу се придружили устаници из те нахије под командом Стевана Тодоровића Добрњца и Марка Абдуле. И мада Турака у Пожаревцу није било много, добро су се утврдили у више шанчева и пружали су жесток отпор. Када су Турци прешли у напад, устаници су почели

да се повлаче, али их је зауставио Милош Обреновић, који је запретио да ће лично погубити сваког ко мисли да напусти положај. Срби су се тргли и успели да у јуришу 7. јула 1815. године присиле Турке на повлачење. После Пожаревца ослобођен је Карановац, пошто су се тамошњи Турци „на веру“ предали кнезу Милошу, а овај их је мирно пустио да се повуку према Новом Пазару.

Устанак није обухватио истовремено све нахије Београдског пашалука. Становништво Мачве, силно пострадао 1813. године, а будући прво на удару турске војне силе из Босне, у Други српски устанак се укључило тек у јуну 1815. године. Када је знаменити Стојан Чупић покушао да се стави на чело покрета у свом крају, мачвански кметови издали су га Турцима који су га погубили у Зворнику. Управо у Мачви се одиграла последња битка у Другом српском устанку. *Реч је о знаменитој бици на Дубљу.* Босанска војска око 1.300 војника под командом Ибрахим-паше ушанчила се у Дубљу селу које се налазило на путу Шабац-Бијељина. Устаници, предвођени Милошем Обреновићем, најпре су опколили шанац а као покретни штит користили су запрежна кола и двоколице. У жестоком нападу устаника на турски шанац 26. јула 1815. године страдало је преко 1.000 турских војника и око педесет српских бораца, међу њима старешине Милић Дринчић и Сима Ненадовић.

Битком на Дубљу завршило се ратовање Срба и Турака у Другом српском устанку.

Милић Дринчић (Теочин, Рудничка нахија, око 1775 – Дубље, Мачва, 1815) У младости је хајдуковао а Карађорђе га је позвао да се прикључи устаницима. После ослобођења Рудника 1804. постао је буљукбаша под командом Милана Обреновића. Учествовао је у већини битака у Првом српском устанку, а 1813. године повукао се на Рудник, где је заједно са Арсенијом Ломом и Лазаром Мутапом одржавао борбени дух у народу. На почетку Другог српског устанка са двестотине својих бораца придружио се у одсудном тренутку Милошу Обреновићу на Љубићу. У боју код Дружетића разбио је турски одред који је из Ваљева упућен према Чачаку.

Сима Ненадовић (1793-1815) био је најмлађи син кнеза Алексе из Бранковине и рођени брат Проте Матеје. После очеве погибије 1804. стриц Јаков га је послао у Купиново у Срем. Похађао је два разреда гимназије у Карловцима и кадетску школу у Винковцима. У Србију се вратио у лето 1813. и командовао је одредом ваљевске војске. Напустио је Србију у октобру исте године у коју се вратио на почетку Другог српског устанка. Постављен је за заповедника ваљевске војске.

Дипломатија Милоша Обреновића

Милош Обреновић је од почетка Другог српског устанка знао да Срби не могу дуго да се носе са турском силом. Отуда је он у жеку борби са Турцима мислио на време које ће уследити после завршетка борби. Према турским цивилном становништву односио се крајње обазриво и Милошева политика у време Другог српског устанка имала је за циљ борбу против Турака, али и припремање пута за помирење и успостављање праведнијег поретка у Београдском пашалуку. После битке на Љубићу Милош Обреновић је наредио да заробљене турске жене и децу устаници испрате до Ужица. Турке из Баточине, њих око четири стотине који су му се предали, такође је испратио у Ћуприју. Чим се са војском појавио пред Карановцем, Турци су се предали 13. јула и они су безбедно одступили у Нови Пазар. Врхунац Милошевог милосрђа према заробљеним Турцима је његов однос према заробљеном Ибрахим-паши после боја на Дубљу. Пошто је од својих војника откупио пашине заплењене ствари, задржао га је у свом логору неколико дана указујућу му почаст, а затим му је омогућио да се врати у Босну.

О односу кнеза Милоша према побеђеном непријатељу

„–Разбивши Турке на Ртарима у Драгачеву (1815), кнез Милош је, видећи како их Срби страшно секу, повикао:

-Доста, браћо, доста; грехота је од Бога!

Затим је наредио да се сви турски рањеници превију; па је онда њих, и жене и децу турску, што се ту затекло, опремио у Ужице под тврдим спроводом.

Онима који су ове Турке спроводили рекао је:

-Чујете, браћо! Ми се бијемо са насилницима; ми гонимо оне који нападају на нејач и сиротињу. Па како би сада ми сами нападали на жене и децу наших непријатеља? Ко се усуди напасти одавде до Ужица, ја ћу му бити суђаја!

Видећи тако племенито поступање, Туркиње су говориле:

-Кад Срби овако раде, њихова је вера боља од турске! Њима ће сам Бог помоћ.“

У лето 1815. године на границама Београдског пашалука Турци су гомилали војску. Босански везир Хуршид-паша (велики везир у време напада да Србију 1813. године) у јулу 1815. се налазио у Зворнику. На другој страни, долином Велике Мораве са војском се кретао заповедник Румелије (Румелија је назив за османске поседе у Европи) *валија* Марашли Али-паша. Милош је ступио у преговоре са обојицом турских заповедника.

Најпре, у августу 1815. године боравио је у логору Хуршид-паше, на Орловом пољу, близу Бијељине у Босни. Хуршид-паша је Србима гарантовао амнестију, прихватио је српски предлог о смени београдског везира Сулејман-паше Скопљака, али је захтевао разоружавање српског народа који су морали писаним путем да признају султанову власт. Мало је недостајало да Хуршид-паша, попут Сулејман-паше Скопљала задржи Милоша Обреновића као таоца. Само захваљујући турском обећању, „тврдој вери“ датој пре ступања у преговоре да га неће задржавти, Милош је успео да изађе из турског логора.

Уместо са Хуршид-пашом, Милош Обреновић је започео преговоре са другим турским заповедником-Марашли Али-пашом. Почетком септембра 1815. године њих двојица склопила су у турском логору усмени споразум. Тим такозваним *беличким споразумом* озваничен је завршетак ратних дејстава у Другом српском устанку. Милош Обреновић се сагласио да као знак српске покорности према султану пропусти једно одељење Марашлијине војске у Београд. Преговори су потом наставаљени у Београду и завршени су 25.октобар/6. новембра 1815. што се може сматрати датумом када је споразум ступио на снагу. Уместо насилног Сулејман-паше Скопљака, нови београдски везир је постао Марашли Али-паша. Усменим споразумом Милоша Обреновића и Марашли Али-паше предвиђао је да Срби од Порте траже оне привилегије које су им обећане Ичковим миром 1806. године.

Ичков мир је назив за споразум српских устаника и Порте, назван према Петру Ичку који је у јулу 1806. договорио са Портом да из Србије буду протеране нерегуларне трупе, да се финансијске обавезе Срба према Турцима плаћају у једном одређеном износу (*плаћање одсеком*) уместо дотадашњих бројних давања. У октобру 1806. Порта је пристала на плаћање *данка одсеком*, слободу вероисповедања и право Срба да бирају своје старешине и једног наследног владара. Устаници су на скупштини у новембру 1806. прихватили Ичков споразум, али су га због почетка руско-турског рата крајем 1806. одбацили и наставили војевања против Турака као савезници Русије.

У ишчекивању потврде тих захтева од стране Порте, Милош Обреновић и Марашли Али-паша су се договорили да прикупљање харача, пореза и осталих *дација*, припадне Србима и да се у то Турци не мешају, да уз нахијске муселиме (војводе) седи по један српски кнез који ће судити Србима, да спахије од народа узимају своје приходе строго по прописима и да се у Београду оснује *Народна канцеларија* као нека врста највишег српског административног тела. Тај усмени споразум Милоша Обреновића и Марашли Али паше представљао је основу са које је кнез Милош повео дипломатску борбу за признање аутономије Србије.

Тиме је завршен Други српски устанак и ратни део српске револуције.

Уследило је раздобље дипломатске борбе за аутономију Србије које је трајало од 1815. до 1830. године. Кнез Милош је захваљујући подршци Русије успео да издејствује да Porta издавањем *хатишерифа* 1830. призна аутономне права Срба. Србија је постала аутономна кнежевина у оквиру Османског царства. Срби су стекли право на слободу вероисповедања, прикупљања пореза, слободу подизања школа и других просветних и културних установа. Кнез Милош Обреновић је постао једини хришћански владар са наследним кнежевским достојанством у Османском царству и то му је право признато *бератом*. Коначно, хатишерифом из 1833. године Србији су признате границе из времена Првог српског устанка. Тиме је Кнежевина Србија заокружила своју аутономију.

др Радомир Ј. Поповић
Историјски институт
Београд